

Antwoordkernen bij Eureka 1 Middeleeuwen H. 15 t/m 18

Antwoordkernen zijn vrijwel nooit volledige zinnen. Antwoordkernen geven alleen aan, wat er beslist in het antwoord moet staan.

De bedoeling is, dat je eerst zelf de antwoorden vindt/bedenkt. Daarna maak je er zelf goede **eigen** zinnen van. Pas achteraf controleer je, of je antwoord goed is. Vaak is het geen kwestie van goed of fout, maar van volledig of niet volledig.

Wat zijn de regels voor het maken en nakijken van opdrachten:

Indelen

1. **Voor** in het schrift komen de aantekeningen te staan en ook de uitwerkingen
2. **Achterin** het schrift komen de opdrachten te staan

Opdrachten:

3. Alle opdrachten moeten gemaakt worden. De antwoorden moeten in **HELE** zinnen uitgeschreven worden.
4. Je slaat steeds een regel over tussen de opdrachten.
5. Alle antwoorden moeten nagekeken worden:
  - a. Is een antwoord goed, dan zet je met **RODE** pen een voor de kantlijn.
  - b. Is een antwoord fout en je snapt *waarom* je antwoord fout is verbeter je met **RODE** pen.
  - c. Is een antwoord fout en je snapt *niet* waarom je antwoord fout is dan zet je met **RODE** pen een **?** voor de kantlijn. Dat moet je dus vragen in de les.

Soms komt er bij de antwoordkernen **xxx**: dat betekent: zo'n antwoord moet je helemaal zelf bedenken. Vaak gaat het dan om een eigen mening, of een eigen voorbeeld: zoiets kunnen we natuurlijk niet voor je bedenken.

→ betekent: de opdracht is geen vraag. Je moet alleen de opdracht lezen. De vraag komt dan daarna: zie bij opdracht 3 →; de vraag staat bij 3.1.

..... betekent, dat wat op de stippellijn moet, overgenomen moet worden uit het boek.

H.15 De vroege Middeleeuwen

15.1 het hofstelsel

1.

Hofstelsel	Afspraken tussen de vrije grootgrondbezitter en de onvrije horige
Horige boer	boer, die in ruil voor bescherming, zijn vrijheid opgaf (dus onvrije boer)
Herendiensten	Betalingen in arbeid en goederen van de horige boer aan de heer
Heerlijkheid, villa, domein	Grootgrondbezit van een heer
Village	Dorp
Hof	Versterkte boerderij van landheer
Hofmeier, rentmeester	Plaatsvervanger / = een soort van 'boekhouder' van de landheer
Reserve	Deel van de opbrengst van het land bestemd voor de heer
Tenure	Deel van de opbrengt van het land voor de boer

2. xxx

3.

Hofstelsel	Landheer	Boer
Voordelen voor:	Herendiensten / voedselvoorziening	Bescherming

3.1 →

3.2. Economie

3.3. De meeste mensen leven van de landbouw en wonen op het platteland.

3.4. De heer verloor een arbeidskracht (en de eventuele kinderen van de vrouw!)

3.5 xxx

3.6 xxx

4. bebouwd en onbebouwd (braak)

4.1. voorkomen van uitputting van de grond

4.2. zomertarwe, groeit in de zomer en is in de herfst te oogsten

4.3. Het is een ongeschreven bron, want het is een afbeelding. Het is een primaire bron, want de afbeelding komt uit de tijd zelf /de tekenaar heeft zijn tekening gemaakt op basis van eigen waarneming

4.4

Betalingen in:	Arbeid	Goederen
Corvees: }	Werken op het land van de heer Aanleggen van wegen, paden, bruggen, sloten en kanalen.	Hooi Timmer- en hakhout Vergoeding voor molen en oven. Eieren en gans Vergoeding bij dood horige of bij huwelijk met horige van een ander domein Grondbelasting

4.5 Herendiensten, die bestaan uit betalingen in arbeid en goederen, worden ook wel **corvees** genoemd.

4.6 xxx

5. →

5.1 Slecht

5.2 Arme; gebogen; opgelapt; blootsvoets; kind in oude lappen in kom; zielig.....enz.

5.3 Geschreven, omdat het tekst is en een primaire bron, omdat de bron afkomstig is uit de tijd dat er horige boeren waren (we nemen aan, dat de dichter zelf die horigen heeft gezien)

- 5.4 Niet, mensen waren alfabeet (alleen de geestelijken konden lezen en schrijven; sommige hoge edelen)
- 5.5 Nee, want de persoon in het plaatje ziet er niet zo arm uit als in het gedicht beschreven wordt.
- 6. xxx

15.2 Het leenstelsel

- 7. Gevolgen
- 7.1 Onbedoeld: het West-Romeinse Rijk is niet ten val gebracht met de bedoeling om het Frankische Rijk te stichten; indirect: dit gevolg trad pas eeuwen na de val van het West-Romeinse rijk op!
- 8. xxx
- 9. negatief, want de klagers mogen er niet door
- 9.1 omdat de heren machtiger waren dan de zendgraven en omdat de koning ver weg was.
- 9.2 verklarende, want er wordt om uitleg / verklaring/ toelichting gevraagd!
- 10. zie onderstaand schema eerste kolom
- 10.1

elementen	beschrijving
Vazalliteit	Een heer wordt vazal / militair (daad) van een machtiger heer.
Leen	De vazal krijgt voor zijn militaire diensten (daad) 'betaald' met een leen = stuk land [feodum] in bruikleen.
Overheidsgezag	De vazal bestuurt (raad) het leen in naam van de koning. Ook hier is het leen het 'salaris'.

- 11 xxx
- 11.1 xxx
- 12. koeien (feodum komt van fehu= vee!) betaling in natura
- 12.1 45 koeien
- 12.2 **VWO** het is duur om ridder te zijn: alleen een paard is al 12 koeien. 45 koeien is de helft van een tegenwoordige Nederlandse 'gemiddelde' veeboer!
- 13. vazalliteit: het zwaard omdoen is DAAD ongeschreven, want het is beeld
- 13.1 de koning (heer) trouw te volgen in de strijd. Leenman.
- 14 →
- 14.1 xxx
- 14.2 ongeschreven bron, omdat het een tekening is. Primair omdat het uit die tijd komt, de tekenaar was er zelf bij.
- 15 leen
- 15.1 getuigen
- 15.2 getuigen = primaire bronnen = bewijzen, dat het contract heeft plaatsgevonden!
- 16 deling van het Karolingische Rijk in drie delen
- 16.1 omdat hieruit de latere staten Frankrijk en Duitsland ontstaan
- 16.2 midden wordt van twee kanten aangevallen en lang gerekt dus moeilijk te besturen.

15.3 de basis van de feodale maatschappij

17. Betrouwbare militairen en bestuurders
 17.1 ongunstig: heer is niet alleen grondbezitter, maar ook militair en bestuurder en heeft dus veel macht over de horigen.

18.

Vergelijkingspunten	Leenstelsel	hofstelsel
Wie?	Vrije heren tegenover vrije heren	Vrije heren tegenover onvrije boeren
Doel?	Politieke macht verdelen	Economische macht verdelen

19. xxx
 19.1 een maatschappij die bepaald wordt door leenstelsel en hofstelsel
 19.2 het hofstelsel levert het inkomen voor de heren (adel) van het leenstelsel
 19.3 politiek (L) en economie (H)

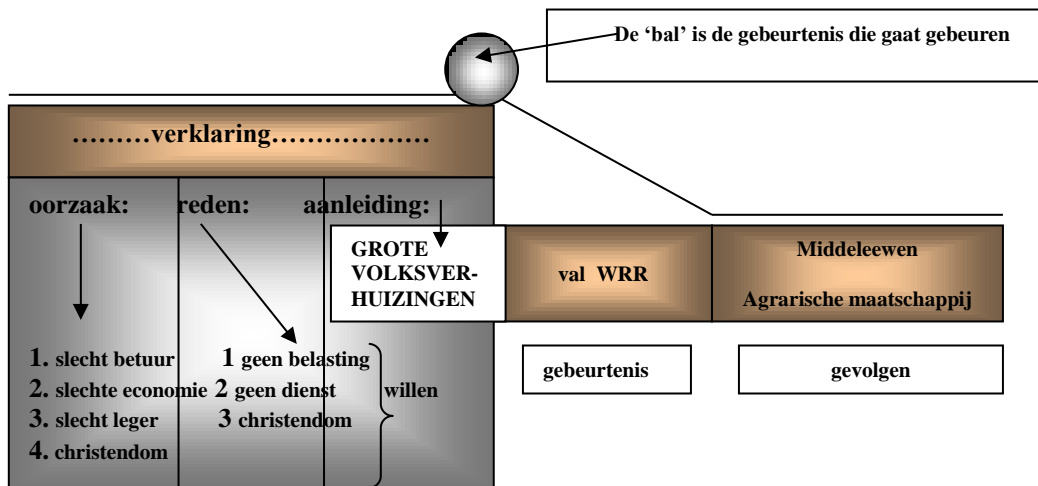
20. staatsvorm = is er een gekroond staatshoofd?
 regeringsvorm = wie heeft (hebben) de politieke macht in handen?

20.1. aristocratie, monarchie: aristocratische monarchie

Herhalingsopdrachten hoofdstuk 14 en 15

21. xxx
 21.1 xxx

22.

23. b, c, e
 23.1 Dorp met kerk en hof
 23.2 Akkers en woeste grond
 23.3 Zomertarwe, wintertarwe, braak (onbebouwd)
 23.4 Tenure
 23.5 Reserve
 23.6 Reserve: '... 1/4 tot een 1/3 was reserve

24. 1a; 1c; 1e.
 2b; 2d; 2f; 2g; 2h

- 25. →
- 25.1 een maatschappij waar met voornamelijk van landbouw leeft.
- 25.2 Leenman
- 25.3 Bestuurt
- 25.4 het Frankische Rijk; trouw; vazallen
- 25.5 Leenmannen
- 25.6 Markgraaf (hertog)
- 25.7 Zendgraven

- 26. 1. militair zijn; 2. besturen. 3. rechtspreken (oftewel raad en daad)
- 26.1 De adel of de aristocratie

H.16 De rooms-katholieke kerk en de islam

16.1 de rooms-katholieke kerk

- 1 omdat, bisschop van Rome is de opvolger van Petrus en dat is de stichter van de Kerk. De bisschop van Rome is ook de leider van de kerk.
  - 1.1 Paus
  - 1.2 Petrus (paus) krijgt de sleutels van de hemelpoort. Hij bepaalt, wie in de hemel komt. Dus ook of de koning daarin komt!

- 2. Seculier = geestelijkheid die tussen de mensen werkt; regulier = geestelijkheid die in kloosters leven.
  - 2.2 paus - aartsbisschoppen - bisschoppen - dorpspastoors

- 3. Stichter van de christelijke kerk in Nederland / start bekeren
  - 3.1 Sint Servaas en Bonifatius

- 4. Mannen = monniken; vrouwen = nonnen
  - 4.1 Armoede, gehoorzaamheid, kuisheid
  - 4.2 Leven zonder partner (huwelijk) en seksuele omgang

16.2 De islam

- 5. Godsdienst met één god

- 6. Jodendom en christendom
  - 6.1 monotheïsme/ god als schepper
openbaring
prediken
heilig boek
  - 6.2 geeft aan dat de wortels van christendom en islam bij jodendom liggen
  - 6.3 1= rooms-katholiek kerk
2= orthodoxe kerk
3= soennieten
4= sji'ieten

- 7. Mohammed met de nieuwe godsdienst de handel zou laten bloeien

- 8. omdat Ka'aba en godsdienstige feesten (niet-islamitisch van oorsprong!) werden opgenomen in islam in plaats van verdween.

- 9. →

9.1 Antwoord in schema op volgende bladzijde

Geloofsbelijdenis	Één god , Mohammed profeet
Gebed	vijf keer per dag
Liefdadigheid	1/40 jaarinkomen
Vasten	Ramadan, vastenmaand
Hadj	Bedevaart naar Mekka

9.2 Strijd tegen ongelovigen; strijd tegen christenen en joden – belastingplichtig maken

9.3 Je best doen voor je geloof

9.4 Ka'aba: heilig gebouw in Mekka

Koran: heilig boek Islam

Islam: onderwerping aan Allah

Allah: God

Hadji: bedevaart naar Mekka

Moslim: volgeling van Mohammed

Imam: islamitische geestelijke

Jihad: heilige strijd

Ayatollah: hoogste schriftgeleerde (sji'ieten)

16.3 de uitbreiding van de Islam en de Kruistochten

10. **Welke** gebieden **wanneer** veroverd zijn; **hoe** ze heten (**beschrijvende vraagwoorden**)

11. **Waarvoor** kwamen de Kruistochten op gang? **OORZAAK (verklarend vraagwoord)**

- te veel horige boeren op de domeinen;
- overvolle steden;
- te veel edelen. Niet alle edelen konden nu nog grond krijgen;

11.1 Concurrentiestrijd tussen christendom en islam

11.2 **Waarom** een kruistocht? **REDEN (verklarend vraagwoord)**

Paus: vereniging christenen/katholieken, macht

Adel: grondbezit, aflaat

Horigen: werk/verdiensten, aflaat

Italiaanse kooplieden: uitschakelen concurrentie, winst.

Anderen: geloof, avontuur

11.3 **Door welke gebeurtenis gaan** de kruistochten **beginnen?** **AANLEIDING (verklarende vraagwoord)**

Oproep paus na verovering Jeruzalem door de Turken

12. →

12.1

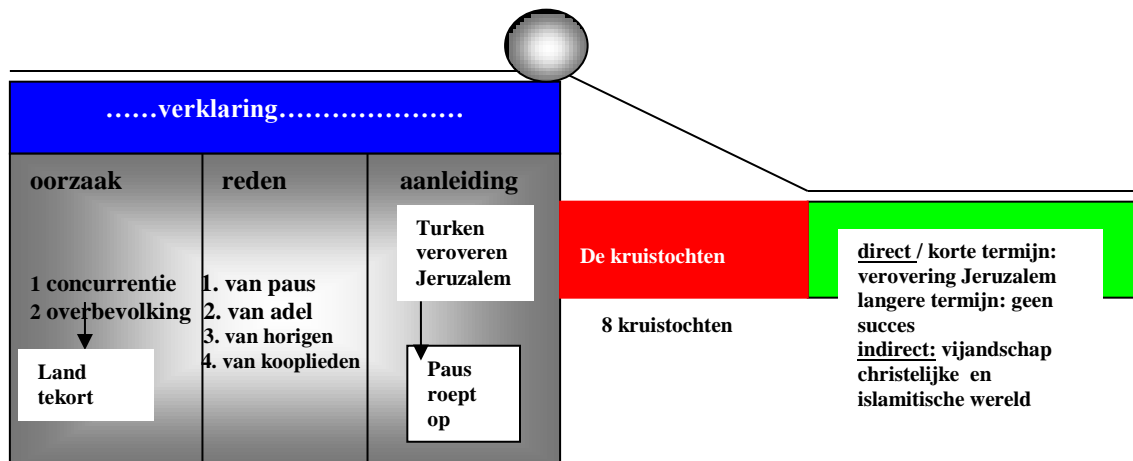
Feit	Argument
De paus riep op tot kruistocht	De paus had te maken met allerlei verschillende groepen binnen de kerk die met elkaar ruzie maakten over het geloof. Daarom riep hij op tot kruistocht! En .....
Edelen deden mee aan de eerste kruistocht	Veel edelen hadden te weinig land geërfd. Om aan nieuw land te komen vonden zij deelname aan de kruistocht aantrekkelijk
Horigen deden mee aan de eerste kruistocht	Horigen leden onder het hofstelsel. Er werd hun vrijheid beloofd als ze deelnamen. Daarom gingen zij mee op kruistocht.

Italiaanse kooplieden deden mee aan de eerste kruistocht	De Italiaanse steden handelden veel met het Midden-Oosten. Door op kruistocht te gaan hoopten zij betere posities in het Midden-Oosten te krijgen voor hun handel en zo meer winst te maken.
--	--

Herhalingsopdrachten bij hoofdstuk 16

13. xxx
14. Zin 2 (mensen bekeren.....kerstenen)
15. Paus; Rome; St. Pieter; Sint Pietersplein; Pasen; Jezus Christus (Jezus van Nazareth); Zoon; de dood (na de kruisiging); Bijbel; Tien Geboden. Mohammed; woorden; koran; islam; vijf zuilen; Mekka; ka'aba.
- 16 O R A = oorzaak, reden, aanleiding
- 16.1 Gebeurtenissen (gebeuren dingen in de geschiedenis zomaar?)

16.2

17.

zin	Feit	argument
A	"De paus.....Rome"	"Hij.....Kerk"
B	"In.....Rome"	"Daarom.....kerk"
C	"Mohammed.....toe".	"Daarom.....nagedacht".
D	"...hebben.....gemeen"	"Omdat.....Mekka",

18. Waarom
- 18.1 Waardoor
- 18.2 Wanneer gaat

19. 1b; 2c; 3d; 4a

H.17 De Late Middeleeuwen

17.1 de handel bloeit weer op

1. Logo A = vroege Middeleeuwen; logo B = late Middeleeuwen

2. REDEN omdat de [door de bloeiende landbouw] rijk geworden edelen en geestelijken luxegoederen wilden bestellen.
 OORZAAK doordat er in Europa rust heerste, waardoor de landbouw kon bloeien.

3. Middellandse Zeegebied en Noord- en Oostzeegebied

3.1

Middellandse Zeegebied	Noord- en Oostzeegebied
porselein	hout
edelstenen	vis
zijde	wol
ivoor	agrarische producten
specerijen	zout
	pelzen

3.2 Middellandse Zeegebied: Constantinopel

Noord- en Oostzeegebied: Brugge

3.3 vergelijkingsschema

3.4 Knooppunt van handelsroutes

4. Bond van handelssteden

4.1 o.a. Deventer, Kampen

5. Handelaar / koopman / bankier

5.1 Huis is in stad; kleding; burger

5.2 Huwelijk

17.2 De middeleeuwse stad

6. Kruispunten van wegen / rivieren

Kasteel/klooster

doordat rivieren en kruispunten van wegen rustplaatsen zijn, waar reizigers/handelaren stoppen en overstappen en doordat kastelen / kloosters bescherming bieden aan kooplieden en hun handelswaar

6.1 xxx

7. Handel, heer, tol, stadsrecht, zelfbestuur, privileges, patriciaat

7.1 xxx

8. **VWO** xxx

9.

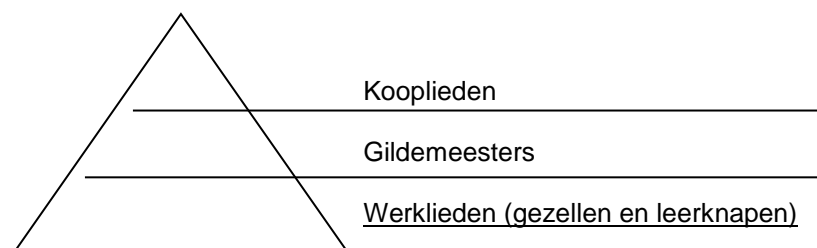
Bestuur en rechtspraak
Schepenen : rijke kooplieden
Schout: benoemd door heer
Vroedschap: adviesraad van rijke kooplieden

9.1 De middeleeuwse stad was een timocratische republiek.

9.2 xxx

10. 3

10.1

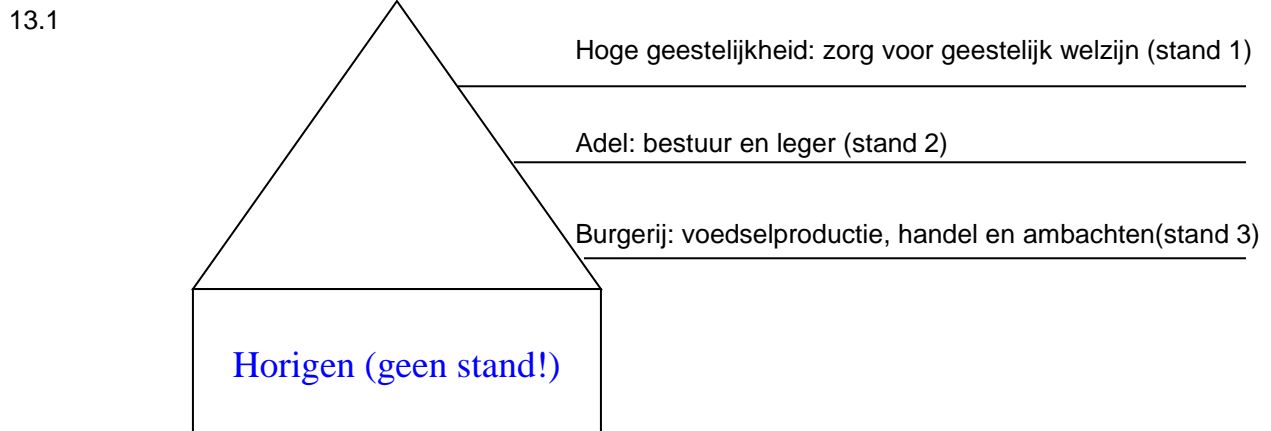

- 11. Organisatie van ambachtslieden die hetzelfde vak uitoefenen
- 11.1 leerknaap - gezel - meester
- 11.2 regelen arbeidsvoorwaarden, regels vaststellen kwaliteit, vakopleidingen, sociale zorg, prijsbeleid
- 11.3 kleermaker, kapper
- 11.4 ongeschreven, want beeld; primaire bron, want beeld door getuige uit middeleeuwse stad
- 11.5 **VWO:** Overeenkomst: regelen van arbeidsvoorwaarden
Verschil: regels opstellen over kwaliteit van producten
- 11.6 **VWO:** vergelijking → vergelijkingsschema

17.3 de gelaagdheid in de laatmiddeleeuwse samenleving

- 12. de laag in een samenleving waar je door je afkomst / familie bij hoorde
- 12.1 Afkomst (familie)
- 12.2 **VWO:** nu: gelaagdheid op basis van wat je kunt, wat je geleerd hebt

- 13. Agrarisch(-stedelijk); aristocratie: leenstelsel en hofstelsel

A eerste en tweede stand, want kleding, voedsel
 B derde stand of horigen, want ambachtslieden (derde stand); op de achtergrond landarbeiders (horigen?)

- 13.2 **VWO:** piramidevorm wijst op ongelijkheid. Horigen zelfs geen stand!

17.4 het verval van de feodale maatschappij

- 14. →
- 14.1 Ongelijkheid = standenmaatschappij
onvrijheid = horigheid
- 15. Dat de koningen (als hoofd van de adel) samenwerken met de rijke derde stand tegen de adel (hun eigen leenmannen/eigen stand).
- 16. Adel / aristocratie
- 16.1 Grond
- 16.2 De rijke kooplieden
- 16.3 Geld
- 17. Van horigen 'pachters' maken; privileges verkopen aan de burgers in de steden

- 18. Adel, want schild, helm
- 18.1 Dat de adel niet meer tegen de geldbezittende kooplieden op kan
- 18.2 Geldzak (de *f* = symbool voor de 'oude' Nederlandse gulden) verplettert de grondbezitter

- 19. Politieke
- 19.1 Ambtenaren en huurlegers (adel overbodig en hun grond is minder belangrijk dan geld geworden)

- 20. Omdat zij de adel hun macht wilden afnemen (de leenmannen waren machtiger geworden dan de koningen in de vroege Middeleeuwen)
- 20.1 Reden = waarom = omdat
- 20.2 **VWO** Wat is de reden dat de koningen.....wilden.....

- 21. **VWO** linker: edelman/ Tweede stand: schild, militair
- 21.1 **VWO** rechter: koopman /Derde stand: geldzak (*f*)
- 21.2 **VWO** Nulde stand: horige boeren, ze worden letterlijk onderdrukt, laagste plaats, geen standskenmerken
- 21.3 **VWO** voor de armste boeren is er niets veranderd als de adel vervangen wordt door de rijke kooplieden.

Herhalingsopdrachten bij hoofdstuk 17

- 22. 1 = zijde; 2 = Brugge; 3 = nieuwe; 4 = nieuwe (=middeleeuwse); 5 = wel; 6 = derde stand; 7 = grond; 8 = derde stand; 9 = burgerij; 10 = poorters; 11 = ambachtslieden
- 23. 1c; 2d; 3a; 4b; 5g; 6 e; 7f; 8h
- 24. zie schema
- 24.1

Agrarische maatschappij 500-1000	Agrarisch-stedelijke maatschappij 1000-1500
Landbouw, grootgrondbezitters, horige boeren	Handel, patriciaat, gilden, burgerij; landbouw, grootgrondbezitters, horige boeren

- Handel, gilden
- 24.3 Handel, gilden, patriciaat, burgerij
- 24.4 Landbouw, horige boeren, grootgrondbezitters

- 25. Leerknaap, gezel
- 25.1 Meesterproef
- 25.2 Onderlinge concurrentie
- 25.3 xxx

26. Juist: 4-5-6; onjuist: 1-2-3

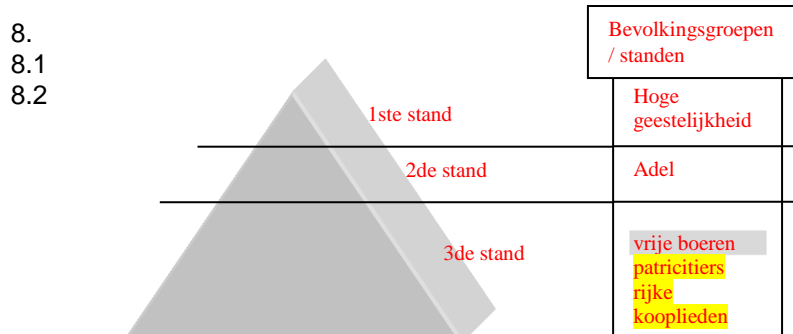
- 27. 1 = meubelmaker 2 = timmerman; 3 = wever
- 27.1 Ongeschreven, want beeld = ongeschreven (zie **VK 2.3**)

- 28. Vroege en late Middeleeuwen (vroeg = agrarisch) (laat = agrarisch-stedelijk)
- 29. Feodaal komt van feodum = leen
- 29.1 1. Grond, 2. aristocratie en 3. standenmaatschappij.
- 29.2 Stedelijke; kooplieden; gilden; meesters

- 30. →
- 30.1 1= meester; 2 =gezel; 3= meesterproef
- 30.2 Derde stand (patriciaat)
- 30.3 Zijde
- 30.4 Azië
- 30.5 Arabische
- 30.6 Geschreven, omdat het tekst is; én secundair, want het is een verhaal uit 1995
- 30.7 Verklarende, want er moet een uitleg gegeven worden (omdat ← waarom)

H.18 De vergelijking Vroege - Late Middeleeuwen

- 1. →
- 2. 500-1000 AD
  - 2.1 Meeste mensen leven van landbouw en wonen op platteland
  - 2.2 Eerste: geestelijkheid; Tweede adel; Derde burgerij
  - 2.3 Eerste en Tweede
  - 2.4 Christendom = rooms-katholicisme
- 3. 1000-1500 AD
  - 3.1 Handel en ambachten
- 4.

1. Noordzeegebied	Wol, textiel
2. Oostzee gebied	Hout, graan, vis en pelzen
3. Middellandse Zeegebied	Luxe producten: Porselein, glas, zijde en specerijen
- 5. Verbond van kooplieden uit Nederland, Duitsland, Scandinavië en de Oostzeelanden om elkaar en de handel te beschermen
  - 5.1 1 en 2
  - 5.2 xxx
- 6. luxegoederen
  - 6.1 specerijen, zijde, porselein
luxeproducten
- 7. Oorzaak
  - 7.1 Middellandse Zee; Verre Oosten = China, Indonesië
  - 7.2 Italiaanse; Italiaanse; West-Europa
  - 7.3 Duur

9. →

9.1.

Onderdelen	Vroege Middeleeuwen 500 – 1000
1. Economie	A. landbouw
2. Sociaal	B. geestelijkheid/adel, vrije boeren en horigen
3. Politiek	C. aristocraten = adel en heeft de macht
4. Cultuur	D. iedereen heeft een vaste plek. Ongelijkheid omdat God het wil

9.2.

Onderdeel	Late Middeleeuwen (1000 – 1500)
1. Economie	A. Landbouw en opkomst van handel . Via het Midden-Oosten komen luxe producten uit Azië op de markt in Europa. Deze producten zijn door de tussenhandel erg duur. Kooplieden kunnen door de handel erg rijk.
2. Sociaal	B. De derde stand wordt uitgebreid met een nieuwe bevolkingsgroep: de kooplieden.
3. Politiek	C. De adel heeft de macht op het platteland, maar in de steden krijgen kooplieden het bestuur in handen.
4. Cultuur	D. Rooms-katholieke godsdienst bepaalt denken en doen van de mensen, maar in de wetenschap en kunst neemt de invloed van de kerk iets af. Dit komt door de invloed van de kennis uit de Arabische wereld.

Herhalingsopdracht van hoofdstuk 18

10.

Onderdeel	Vroege Middeleeuwen	Late Middeleeuwen
1. Economie	Landbouw	Landbouw, handel, ambachten
2. Sociaal	Adel/geestelijkheid ↔ horigen	Adel/geestelijkheid ↔ kooplieden
3. Politiek	Aristocratie	Aristocratie en timocratie
4. Cultuur	Katholieke kerk	Kerk + wetenschap en kunst

LICHT OP HET OVERZICHT: DE TIJDVAKKEN

Icoon	Tijd	Omschrijving	Personen	kenmerken
	Voor 3000 v. Chr.	Tijd van jagers en boeren	Cro-Magnonmens	Prehistorie Jachtbetovering (rivierculturen)
	-3000 - +500	Tijd van Grieken en Romeinen	Augustus, Euripides, Julius Caesar, Jezus Christus, Socrates Marius Toet-anch-amon	Proletariërs Griekse stadstaat Jodendom ontstaat Rivierculturen Klankschrift ontstaat
	500- 1000	Tijd van ridders en monniken	Mohammed Karel de Kale Karel de Grote	Vazallen Hofstelsel Islam

			Leenheer rentmeester	horigen
	1000- 1500	Tijd van steden en staten	Regenten Urbanus II meesterknecht	Kruistochten Gilden RK-geestelijkheid wordt een stand

- 1. 1, 6, 7
- 1.1 xxx